

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תקסד, פרשת שמות, תשפ"ד

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

האם זה שששתק העובד הוי מחילה, או שאגב אונס שלא יפטר והו גמר ומקני, כשם שהמוכר מחמת אונס גמר ומקני.

העולה מזה: כשאין ראייה כמה נתנו טיפ, וכמה נטל בעל הבית, אי אפשר לתבוע את בעל הבית, שהמוציא מחברו עליו הראיה. וכל השאלה היא רק באופן שבעל הבית מודה שנטל 25% וטוען שהעובד מחל.

דין מכירה ונתינה באונס ומסירת מודעא

נקדים דין מכירה ומתנה באונס, ומסירת מודעא. וז"ל המחבר בחושן משפט (רה, א-ב) "מי שאנסוהו עד שמכר ולקח דמי המקח, אפילו תלוהו עד שמכרו, ממכרו ממכר בין במטלטלים בין בקרקע, שמפני אונסו גמר והקנה כו' לפיכך אם מסר מודעא קודם שימכור, ואמר לשני עדים: דעו שזה שאני מוכר חפץ פלוני או שדה פלוני לפלוני מפני אונס, הרי המכר בטל, ואפילו החזיק כמה שנים מוציאים אותה מידו ומחזיר הדמים. וצריכים העדים לידע שהוא מוכר מפני האונס ושהוא אנוס ודאי, לא שישמכו על פיו. וכל מודעא שאין כתוב בה: אנו העדים ידענו שפלוני זה אנוס היה, אינה מודעא: במה דברים אמורים, במכר; אבל במתנה או מחילה אין צריכין להכיר אונסו" עכ"ל.

הנה מבואר, שהמוכר באונס הוי מכירה, דאגב אונסיה גמר ומכר, אבל מהני מסירת מודעא, ודוקא אם העדים יודעים את האונס, אבל מתנה אינה מתנה אם היתה באונס, ולכן מהני מסירת מודעא, ואין העדים צריכים להכיר אונסו במתנה.

העולה מזה: אנסוהו למכור ומכר, הוי מכירה, שאגב אונסיה גמר ומקני. אבל במתנה, לא הוי מתנה אם נותן באונס. ואם מוסר מודעא, במכירה הוי מודעא רק אם העדים יודעים שנאנס, אבל אם אין העדים יודעים שנאנס לא הוי מודעא, אבל במתנה הוי מודעא אפילו אין יודעים האונס.

אנסוהו למכור במחיר זול

וכדי לברר נידון דידן, נקדים לברר מה הדין אם אנסוהו למכור במחיר פחות ממה שרצה, כגון שידוע שרוצה מחיר הרבה יותר גבוה, אבל אנסוהו שימכור לו בזול, האם באופן זה גם אמרינן אגב אונסיה גמר

בדין תביעה על טיפ שבעל הבית נטל שלא כדין

ובו יבואר: א. מכר קרקע או מטלן באונס, האם יכול לחזור בו מהמקח. ב. מכר קרקע או מטלטלן בפחות משווייו באונס, האם יכול לחזור מהמקח. ג. נתן קרקע או מטלטלן באונס, האם הוי מתנה. ד. נאנס למכור או לתת מתנה ומסר מודעא, באיזה אופן הוי מודעא. ה. מי שעבד הרבה שנים, וידע שבעל הבית נוטל לעצמו מהטיפ שמקבל 25%, האם יכול לתבוע בחזרה את מה שנטל בעל הבית כל השנים. ו. מחילה בלב.

הנידון

"עבדתי טבח באולם שמחות עשרים שנה. כידוע שמנהג בעלי השמחה לתת טיפ לעובדים, הם היו נותנים זאת לבעל הבית למסור לעובדים. כל השנים ידעתי שבעל הבית היה נוטל מהטיפ שהיה מקבל כדי למסור לעובדים - 25%. לא תבעתי אותו כל השנים, כי ידעתי שאם אתבע - הוא יפטר אותי. נפשי בשאלתי, האם עכשיו שהפסקתי לעבוד, אני יכול לתבוע ממנו את הטיפ שלי שנטל ממני כל השנים".

תשובה

המוציא מחברו עליו הראיה, לכן, רק אם יש ראיה שבעל הבית נטל 25% מהטיפ שלו, יכול לתבוע. ולא אמרינן בזה אגב אונסיה גמר ומקנה, כיון שאין זה מכירה אלא מתנה, ולא אמרינן במתנה אגב אונסיה גמר ונתן.

ביאור התשובה

הקדמה

ראוי לציין שהשאלה כמו שהיא, אינה שאלה, שהרי כדי להוציא ממון צריך ראייה, ואין ראייה לתובע שנתנו טיפ, ואין ראייה כמה נטל בעל הבית, זה הכל אומדנא בלא ראייה. אבל מכל מקום השאלה היא באופן שבעל הבית מודה שנטל 25% מהטיפ, ובעל הבית טוען שכיון שהעובד לא מחה, מחל הוא על סכום זה, באופן זה יש לברר

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

אבל אם אין ידוע האונס, בזה דומה למכר, שלא מהני מסירת מודעה אלא אם העדים יודעים את האונס.

בעל הבית שנטל טיפ

והנה בדין בעל הבית שנטל מקצת טיפ של העובד, ולא רצה העובד למחות מחשש שיאבד מקור פרנסתו, הסתפקנו האם אמרינן שמתוך אונסו שלא יאבד פרנסתו, מחל. והנה נתבאר, שלא אמרינן אגב אונסיה גמר ומקני, אלא אם מקבל את התמורה לדבר שמוכר באונס, אבל אם לא מקבל תמורה לדבר שמכר, לא אמרינן אגב אונסיה גמר ונותן, אלא במתנה שנותן מדעתו, אבל אם מאן דהו נוטל ממונו והוא אנוס לתבוע ממנו שחושש שמא יפסיד, לא אמרינן דאגב אונסו גמר ונותן אלא אם נותן מדעתו.

אבל יש לבעל דין לחלוק ולומר, דהכא שאני, שבשעה שבעל הבית נטל, ידע ושתק הוי מחילה, אבל במה שכתב המחבר איירי שלא ידע שיש אונאה במחיר, לפיכך לא אמרינן אגב אונסו וגמר ומחל, אבל אם ידע אמרינן גמר ומחל. אבל זה אינו נכון דבנתיבות המשפט (באורים סימן רה ס"ק י) כתב וז"ל "אבל במטלטלין. מוכח מדברי הפוסקים שהביא הב"י [סעיף א'] דאפילו ידע בשעת מכירה מהאונאה, ואפילו שהה בכדי שיראה, מ"מ אין מכירתו מכירה, דלא אמרינן אגב זוזי גמר וקנה רק אם היה שיעור הראוי להתרצות אבל בשיעור שאין ראוי להתרצות לא אמרינן, וכ"כ המהר"ח ש [תורת חיים, קונטרס המודעה והאונס דף ב' ע"ד] בהדיא "עכ"ל, הנה מבואר דלא אמרינן אגב אונסיה גמר ומחל אפילו ידע.

ועוד דבקצות החושן (יב, א) העלה, דמחילה בלב לא הוי מחילה, אלא אם כן יש אומדנא דמוכח שמחל בלב, וכן הוא בעוד הרבה פוסקים. וכאן אין אומדנא דמוכח דמחל, אלא שלא תובעו עכשיו בגלל אונס. ואף על פי שפתחי חושן (חלק א הלואה, פרק יב, סעיף ז) כתב שהוא מחלוקת הפוסקים, ולא הכריע בזה. ועיין שם בהערה יא שהביא הרבה פוסקים שסוברים שהוי מחילה. הני מילי כשמוחל ממש בלב, אבל בנידון דידן לא מחל בלב, אלא שיש לנו לומר שמחל בגלל אונס, זה ודאי לא אמרינן.

העולה מזה: בעל הבית שנטל 25% מהטיפ ששייך לעובד, אין שייך לומר שאגב אונסיה שמקבל שכר עבודה גמר ומקני, שהם שני ענינים שונים, שעבור עבודתו מקבל שכר עבודה, וטיפ הוא תוספת שכר, ובעל הבית נוטל ממנו את התוספת, והרי זה ממש כמו מוכר בפחות משווייה, שלא אמרינן אגב אונסיה גמר ומקני, אלא אם מקבל את התמורה לדבר שמוכר באונס, אבל אם לא

ומקני, וצדדי הספק הן, האם הא דאמרינן אגב אונסיה גמר ומקני הוא אפילו בפחות משווייו.

ובאמת כבר כתב הטור בחושן משפט (סימן רה) בשם רבינו יונה, שלא אמרינן אגב אונסיה גמר ומקני אלא אם מוכר בשווייו, אלא שבקרקע שאין אונאה לקרקעות צריך לדעת בבירור שאנסוהו לפחות ממה שרצה למכור, אבל במטלטלין שיש אונאה, לא הוי מכירה אם אנסוהו למכור בפחות משווייו, והמחבר הביא להלכה פסק זה.

וז"ל המחבר בחושן משפט (רה, ד) "יש מי שאומר, דהא דאמרינן דכשלא מסר מודעה ממכרו ממכר, אם הוא בקרקעות, אפילו לא נתן לו כל שווייו, לפי שאין אונאה לקרקע. אבל במטלטלים, כיון שיש בו כדי אונאה, או כדי בטול מקח, אין כאן תורת מקח. והני מילי כשאינו כופהו אלא על המכירה, אבל בסכום המעות אינו כופהו. אבל אם כופהו ליתן לו פחות משווייו, אף בקרקע אין כאן תורת מקח, והוי כמו שאנסוהו ליתן, שאינה מתנה (מיהו לענין זה הוי כמכר, דאם מסר מודעה בעינן שידעו העדים באונסו כמו במכר) (ריב"ש סי' קכ"ז)" עכ"ל. הנה מבואר שאם אנסוהו על המחיר אפילו בקרקעות לא הוי מכירה.

ומה שכתב הרמ"א שצריך למסור מודעה, מבואר בסמ"ע וז"ל (ס"ק יא) "אבל אם כופהו ליתן בפחות כו' עד והוי כמי שאנסוהו כו'. פירוש, כשידוע לבית דין שמכרו באונס, אז אף אם לא מסר מודעה מכרו בטל כאילו לא קיבל ממנו דמים כלל, אלא נתנו לו במתנה באונס, אבל אם אין ידוע לב"ד שנאנס, ואז צריך למסור מודעה, ע"ז כתב מור"ם בהג"ה דלענין זה הוי כמכר כו', ור"ל דאף דבמתנה אין צריכין עידי מודעה לידע באונס, דשאני בזה, כיון דעכ"פ נתן לו קצת דמים ונהנה, י"ל דילמא גמר והקנהו לו, כ"כ שם בריב"ש [המובא בציונים אות ח'] עכ"ל.

הנה מבואר בסמ"ע, שאם אונסין אותו על מחיר, הוי כדין אונס במתנה, שאם ידוע שהיה אונס לא הוי מכירה, אפילו לא מסר מודעה. אבל אם אין ידוע האונס, בזה דומה למכר שלא מהני מסירת מודעה, אלא אם העדים יודעים את האונס. שלא אמרו אגב אונסיה גמר ומקני אלא היכי שמקבל את כל התמורה של החפץ שמוכר, אבל אם פוחת לו בתמורה לא הוי מכירה ואין כאן תורת מקח כלל, אלא שאם אין יודעים את האונס, כיון שסוף סוף קיבל מעט תמורה, לא מהני מסירת מודעה אלא אם העדים יודעים את האונס.

העולה מזה: אם אונסין אותו על מחיר הוי כדין אונס במתנה, שאם ידוע שהיה אונס לא הוי מכירה, אפילו לא מסר מודעה.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

לא מסר מודעה. אבל אם אין ידוע האונס, בזה דומה למכר, שלא מהני מסירת מודעה אלא אם העדים יודעים את האונס.

ד. בעל הבית שנטל 25% מהטיפ ששייך לעובד, אין שייך לומר שאגב אונסיה שמקבל שכר עבודה גמר ומקני, שהם שני ענינים שונים, שעבור עבודתו מקבל שכר עבודה, וטיפ הוא תוספת שכר, ובעל הבית נוטל ממנו את התוספת, והרי זה ממש כמו מוכר בפחות משוייה, שלא אמרינן אגב אונסיה גמר ומקני, אלא אם מקבל את התמורה לדבר שמוכר באונס, אבל אם לא מקבל תמורה לדבר שמכר, לא אמרינן אגב אונסיה גמר ונותן, אלא במתנה שנותן מדעתו. וכל זה דוקא אם יש ראייה ועדים שנטל, ולמעשה אי אפשר לתבוע, מהטעם שביארנו לעיל.

מקבל תמורה לדבר שמכר, לא אמרינן אגב אונסיה גמר ונותן, אלא במתנה שנותן מדעתו. וכל זה דוקא אם יש ראייה ועדים שנטל, ולמעשה אי אפשר לתבוע, מהטעם שביארנו לעיל.

דינים העולים:

א. בעל הבית שנטל 25% מהטיפ ששייך לעובד - כשאין ראייה כמה נתנו טיפ, וכמה נטל בעל הבית, אי אפשר לתבוע את בעל הבית, שהמוציא מחברו עליו הראיה. וכל הנידון הוא רק באופן שבעל הבית מודה שנטל 25% וטוען שהעובד מחל.

ב. אנסוהו למכור ומכר, הוי מכירה, שאגב אונסיה גמר ומקני. אבל במתנה, לא הוי מתנה אם נותן באונס. ואם מוסר מודעה, במכירה הוי מודעה רק אם העדים יודעים שנאנס, אבל אם אין העדים יודעים שנאנס לא הוי מודעה, אבל במתנה הוי מודעה אפילו אין יודעים האונס.

ג. אם אונסין אותו למכור במחיר זול, הוי כדין אונס במתנה, שאם ידוע שהיה אונס לא הוי מכירה, אפילו

